

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

Hakemli Dergi

**Review of the Faculty of Divinity
Atatürk University**

Yıl: 2002

Sayı: 17

**Atatürk Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi - 25240/ERZURUM**

Tel: 0442.2360951

Fax: 0442.2360953

e-mail: erilfak@atauni.edu.tr

KUR'ÂN VE BİLİM IŞIĞINDA RÖLATİVİTEYE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Okt. Dr. Faiz KALIN*

ÖZET

Varlığın mayasına atılan, onu türünde ve kategorisinde görelî kılan, statik ve mutlak bir yapıya izin vermeyen, evrene işlerlik ve anlaşılabilirlik kazandıran rölativite, aktif ve somut olarak, kendisine etki eden faktörleri akla getirmektedir. Böyle bir çıkış noktasından, ebediyete giden yolda işleyecek olan etkin faktörlerin olmasını düşünmenin getireceği çıkmazları, sağduyunun çözmekten aciz kalacağı itiraf edilmek zorunluluğunu taşıyan bir vakıadır.

Bunun için vahyin ışığında değerlendirmeler yapması gereken akıl, tecrübe ve bilimsel tespitleri göz önüne alarak, söz konusu faktörler hakkında bazı açıklamalar yapabilir.

Anahtar Kelimeler: Rölativite, Ontoloji, Bilim, Varlık, Kozmos.

ABSTRACT

The Factors Which Effect to Relative in the Light of Qur'an and Science

Being thrown to the forment of the existence and made it relative in its species and category, not to give permission to a static and obsulate structure, which to be earned validity and clear to the universe, being conception active and concrete has been reminding.

It is an event which, from such a starting point, on the way to go to perpetuity, to work effective factors of which will brinmg deadlocks, and which commonsense will unable to solve and carrying the necessity of being confess.

Because of this reason, under the eveluations of the light of God's revelation can be explain about the questions of factors, getting take into consideration scientific fixing.

Key Words: Relativity, Ontology, Science, Existence, Cosmos.

Rölativite, varlığın mayasına atılan, onu türünde ve kategorisinde görelî kılan, statik ve mutlak bir yapıya izin vermeyen, evrene işlerlik ve anlaşılabilirlik kazandıran bir kavram olup, aktif ve somut olarak, kendisine etki eden faktörleri akla getirmektedir. Böyle bir çıkış noktasından, ebediyete giden yolda işleyecek olan etkin faktörlerin yokluğunu düşünmenin getireceği çıkmazları, sağduyunun çözmekten aciz kalacağı, itiraf edilmek zorunluluğunu taşıyan bir vakıadır.

Bunun için vahyin ışığında değerlendirmeler yapması gereken akıl, tecrübe ve bilimsel tespitleri göz önüne alarak, söz konusu faktörler hakkında bazı açıklamalar yapabilir. Metafizik ve fizikî boyutları olan bu kavrama işlerlik kazandıran faktörlere, genel olarak şu açılardan bakılabilir:

1. Ontolojik Faktör: Varlığın yapısal farklılığı onu ya kozmik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik etkenlerden soyutlayarak, ya da bunların tesirine sokarak, ondaki zaman, mekân kavramları ile, algılama ve iletişimi rölatif yapmaktadır. Ontolojik faktör sebebiyle evrende mikro düzeyden makro düzeye varıncaya kadar kuvvet, hareket, hız farklılıkları söz konusudur. Böyle bir farklılık, evrende meydana gelen aynı olayı algılamada veya yapılması gereken bir eylemi icra etmede varlığı görelî yapmaktadır.

Doğada yaşayan ve Kur'ân'ın genel olarak işaret ettiği canlılardan kanatlılar, dört ayaklılar, suda yaşayanlar ve insan arasında mekân, zaman, hareket ve hız bakımından bir mukayese yapmanın mümkün olmayacağı, bir vakıadır. **Bu varlıkların yaratılışındaki donanım farklılığı var oluşlarını gerçekleştirmede, kategorik olarak görelîliğe sebep olmaktadır. Mesela deprem hadisesinde olay tek olmasına rağmen sözü edilen varlıklardan bu olayı fark etme işi, mekân aynı olsa da görelîdir.** Mekânın dürülmesi manasına gelen tayy-ı mekân terkinin *uçmak* şeklinde yapılan açıklaması¹ ise insanda meydana gelebilecek olan donanım değişikliği ile, kanatlılar

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı.

¹ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara, 1997, s. 279.

gibi bir özelliği elde edebileceğine işaret etmek şeklinde yorumlanabilir. Böylece kategorik olarak uçuşu mümkün olmayan insanın geçireceği değişimle uçabileceği veya uçuş gibi bir hızla ulaşabileceği akla gelmektedir. Ancak bu ontolojik değişimin mahiyet ve keyfiyetinin nasıl olduğu veya olacağı konusu farklı bir husustur.

Belki de bu tür olaylar, hiçbir değişime gerek kalmadan, bir lütuf eseri olarak insanın hizmetine sunulan bir ulaşım vasıtası/rüzgâr ile², bir aylık kozmik sürede alacağı yolu bir sabah vaktinde katetme³ şeklinde de gerçekleşmiş olabilir. Rüzgârdaki hız, İblis'in bir anda doğudan batıya batıdan doğuya ulaşması⁴ ontolojik farktan başka ne ile açıklanabilir?

Kur'an'ın iletişim bağlamında kullandığı vahiy kavramı⁵ iyi incelendiğinde, varlığın ve olayın yapısına göre, hareket ve hızın rölatif olduğunu hissettirdiği görülecektir⁶. Ontolojik faktör olarak anlamaya çalıştığımız sebeplerin bir kısmı varlığa ve ondaki harekete, fizikî yapı ile mukayese edilemeyecek derecede hız kazandırırken, onu mucizevî bir noktaya taşımakta, meselâ melekler söz konusu edildiğinde, insana göre '*miktarı elli bin yıl olan bir gün*'⁷ ün varlığını ortaya koymaktadır.

Bu durum, günümüzde bilimsel tespitler ile desteklenmektedir. Işığın hızını üç yüz bin km/sn⁸ olarak kabul eden bilim, ses için çok daha az bir hız⁹ belirlemiştir. Yakın uzayda ışık hızında bir değişim söz konusu olmadığından, makro planda bir çok olay ve hareketin ölçümünde ışık hızı değişmez ölçek olarak ele alınmıştır. Fakat ses, kozmik sistemden etkilenme bakımından görelidir. Mekâna ve diğer şartlara göre sesin hızı değişmektedir. Bu noktada, somut varlığın

² Sebe', 12.

³ er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed İbn Ömer İbn el- Hüseyin İbn el-Hasen İbn Ali, *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, XV, 88.

⁴ er-Râzî, XXIV, 169-170.

⁵ En'âm, 121; Enfâl, 12; Nahl, 68; Fussilet, 13; Necm, 10.

⁶ ez-Zerkânî, 'Abdu'l-'Azîm, *Menâhilu'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, I, 46-47.

⁷ Meâric, 4.

⁸ Coleman, James A., *Herkes İçin Görelilik*, trc. Osman Gürel, V Yay., Ankara, 1987, s. 9.

⁹ Coleman, s. 1.

yapısı ile hareket ve algılayışındaki görelilikten yola çıkarak, soyut kavramların da etkin ya da edilgenlik bakımından görelî olduğu söylenebilir.

İnsanlık, tarihin hiçbir döneminde varlıkta tam bir statik yapı izlememesine rağmen göreliliğın, varlığa ve onun oluşturduğu evrene getirdiğı katkıyı ve bununla ilgili sınırları tam olarak ortaya koyamamıştır. Ancak, varlığın ontolojik farklılığından kaynaklanan göreliliğın, zaman, mekân, hareket, değışim yahut gelişme olarak, hayatın ampirik bir realitesi, kozmik sistemin değışmez bir öğretisi olduğu ifade edilegelmiştir Görelilik, fizikî bir yasa olduğu için¹⁰ insan, kozmik sistem içerisinde varlığı, hareketi, değışim ve gelişmeyi izledikçe bunu fark eder ve buradan yola çıkarak soyut âleme, ilk yaratılışa, anlık ve tedricî yaratılıştan, kozmik sistemle bir münasebete girerek, en hızlı vasıtaların erişemeyeceğı bir hızla ulvî makamlara yükselir, oradan evreni oluşturan temel kurucu özleri¹¹, kendisinde gizli olarak bulunan öz vasıtasıyla kısa bir sürede idrak edebilir.

Bunu yakalayan insanın evrendeki göreliliğı, her özün, kendi istidadına göre esas özden etkilenmesi¹² şeklinde anlaması mümkündür.

Kur'ân, varlığın ontolojik yapısından kaynaklanan ve doğada işleyen bu gerçeğe, kullandığı kavramlarla işaret etmektedir. **Kur'ân'da ifadesini bulan nûr ile zaman ve mekân kuşatılırken¹³; ruh, melek, cin kelimelerinden her birinin ortaya koyduğu varlık statüsü, ontolojik bir farklılığa ve bu farklılıktan kaynaklanan göreliliğe sahip gibidir. Latif olan bu varlıklar için hareket, zaman ve mekân görelidir¹⁴. Bir başka anlatımla ruh¹⁵ kavramı**

¹⁰ Russel, Bertrand, *Rölativitenin Alfabesi*, trc.Vahap Erdoğan, Onur Yay., Ankara, 1974, s. 19.

¹¹ İbn Rüşd, *Felsefe Din İlişkileri (Faslu'l-Makâl el-Keşf 'an Minhâci'l-Edille)*, haz., Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 1985, s. 336; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, 1971, I, 173.

¹² er- Râzî, XVIII, 173.

¹³ Nûr, 35; er-Râzî, XXXII, 171; Zig-Zağ Group, *Zamanın Gezmenleri*, haz. Kerem Yücel, İstanbul, ts., s. 344.

¹⁴ Gündem, Mehmet, *Prof. Dr. Mehmet S. Aydın ile İçre Kritik Bakış, Din Felsefe- Lâiklik*,

İle farklı varlıklarda farklı mekân ve zamanlar söz konusudur. Bir başka ifadeyle zaman ve mekânın çokluğu sebebiyle kozmik yapıda işleyen görelilikte ontolojik farklılığı bir tarafa bırakarak, her şeyi kozmik etkenlere göre işleyen bir değerlendirme yapılması mümkün görünmemektedir

Kur'ân'da zaman bağlamında en çok kullanılan yevm/gün kelimesi fizik ve metafizik olarak olayın meydana geliş sürecini ortaya koyarken¹⁶, olayın ve varlığın yapısal özelliğine bağlı olarak, zamanı göreliliği olarak ölçmektedir. Buradan hareketle varlığın ontolojik yapısındaki farklılığa bağlı olarak¹⁷, insanın ebediyete ulaşma çabasında şekilsiz tezahür düzlemine varıncaya değin hareket ve değişiminde zaman, mekân ve hız itibari ile bir takım farklılıklara sahip olduğu¹⁸ şeklindeki yaklaşım; böyle bir yolculukta insanın ontolojik değişimi olarak yorumlanabilir. Nitekim, meleğin bazen insan şekline girerek vahiy getirmiş olması, varlığın yapısal değişim geçirebileceğini göstermektedir¹⁹. Şu halde varlık, ontolojik değişim geçirirken, zaman ve mekânı da buna uyarlantmış olacaktır.

Hız. Peygamber (s.a.v)'in, Mirâc'a gidişinde, kendisinde ve onu taşıyan vasıtalarda kimi değişimlerden bahsedilmektedir²⁰. Bu değişimlerin, Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar gerçekleşmesi²¹ düşünülebilir. Çünkü Cennetü'l-Me'vâ²², yani iyi ruhların barınağı olarak tanımlanan yer, ilgili ayetten anlaşıldığına göre, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanındadır. Ruhların bulunduğu mekânın yanında Resûl, Allah veya Cibrîl ile çok yakın mesafe²³ oluştururken ontolojik bir

İyiyadam Yay., İstanbul, 1999, s. 267.

¹⁵ Nisâ, 171; Şuarâ, 193; Ayrıca bkz., M. Fu'âd 'Abdu'l-Bâkî, *Mu'cemu'l- Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* el- Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1982, s. 326.

¹⁶ el- Ferâhîdî, Ebu Abdurrahman el- Halil İbn Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, nşr. Mehdî el- Mahzûmî- İbrâhim es-Sâmerrâî, Beyrut, 1988, VIII, 433; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed, *Lisânu'l- 'Arab*, Beyrut, 1990, XIII,364.

¹⁷ Tokatlı, Atilla, *Felsefe Sözlüğü*, Bilgi Yay., İstanbul, 1973, s. 271.

¹⁸ Nasr, Seyyid Hüseyin, *Bilgi ve Kutsal*, trc. Yusuf Yazar, İz Yay., İstanbul, 1999, s. 233.

¹⁹ ez-Zerkânî, Muhammed Abdu'l-'Azîm, *Menâhilu'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1996, I, 47.

²⁰ Yazır, V, 3149.

²¹ Necm, 14.

²² Necm, 15.

²³ Yazır, VII, 4573-4577.

değişimin olmadığını düşünmek mümkün değildir. Bilimin kabul ettiği ışık hızının cismin doğasıyla ilgili olduğu bir gerçektir. Çünkü uzayın yukarı tabakalarında ışık hızını aşan hızlardan bahsedilmektedir. Cisimle münasebeti olmayan mukaddes ruhların kendi yapılarına uygun bir zaman ve mekâna sahip olmaları gerçeği ise²⁴, görelilikteki sınırları, insan hafızasını zorlayan bir noktaya taşımaktadır.

Ancak, buradaki ontolojik farklılık, öze dayanan bir fark olarak anlaşılmalıdır. Çünkü mikro âlemden makro âleme geçen özler, muhtemelen kozmik sistemde değişimle bir başka yapıya bürünmektedirler. Belki de bu özler bilimin, maddenin yapı taşları olarak kabul ettiği kuantum enerjisidir²⁵. Sözü edilen özler, bir enerji olsun veya olmasın, kendisi, Yaraticı güçten gelen tesiri alırken, diğer maddi âlemden bağlı bulunduğu varlık alanına tesir etme istidadına da sahiptir²⁶. Tesir etme ve etkilenme ise hareketi gerektirir. Kâinata var olan tüm hareketlerin göreliliği²⁷ noktasından meseleye bakıldığında ise, görelilik daha iyi anlaşılabilir. Zîra farklı özlerin farklı hareketlerle oluşturduğu varlıklar ve bunlara olan tesirleri ile kozmik sistemde meydana gelen bir olayı rölatif olarak algılamaları tabiidir. Ontolojik farklılığı kavrama sayesinde insan, zamansızlık ve mekânsızlık hususunda itminana ulaşabilmekte ve '*bir an'ın bin yıla*'²⁸ tekabül ediş paradoksunu anlayabilmektedir.

2. Kozmik Faktör: Evrenin sistemini oluşturan zaman ve mekan, ontolojinin, varoluşun temeline oturttuğu somut ve soyut kavramlardır. Böyle bir temelde mevcut olan zaman ve mekânın²⁹, kozmik sistemi oluştururken, statik bir keyfiyete sahip olamayacağı söylenebilir³⁰. Bilimin fizikî âleme başlangıç saydığı büyük patlama ile oluşumu başlayan yer ve göklerin, kozmik arka planını

²⁴ Enbiyâ, 20.

²⁵ Merdîni, Sadettin, *Tanrıya Koşan Fizik*, TİMAŞ Yay., İstanbul, 1995. s. 18, 38, 98.

²⁶ er-Râzî, XVIII, 173.

²⁷ el-Cürcânî, Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerif ez- Zeyn Ebu'l-Hasen el-Hüseynî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Matbaai Amire, İstanbul, II, 54-57.

²⁸ Hac, 47.

²⁹ Gürdilek, Raşit, '*Bilim ve Teknoloji Haberleri*', Bilim Teknik, Sayı, , Nisan, 2001, s. 14.

³⁰ Enbiyâ, 30.

düşünmemek mümkün değildir. Atom ve moleküllerin hareketlerindeki rölatif yapı bütüncül bir yapı içinde, kozmik sistemin fonksiyonel parçası olan ay ve güneşin hareketlerine de aynen yansımaktadır³¹.

Hatta kozmik sistemin temeli olan su, kaynaklık ettiği hayatı³², diğer şartlarla birleşerek görelî yapmaktadır. Mesela aynı tür bitkinin farklı mekanlarda değişik sürelerde yetişmesi gibi. Dolayısıyla kozmik sistem, içerisine aldığı ham maddeleri, kendisine verilen startla, özüne konulan şifreye göre, türünde ve kategorisinde görelî yapan bir fabrika durumundadır. İşte bütün bu durumlar, görelîliğin kaynağının kozmik yapıdan geldiğini akla getirmektedir. Şu halde görelîliği besleyen veriler, kozmik sistemi oluşturan tüm elemanlardır³³.

Günümüzde bilimsel çalışmalarla desteklenen³⁴ sürekli genişleyen evren tasarımında³⁵ görelîliğe ters bir oluşum ortaya çıkmamakta, görelîlik, işlemeye devam etmektedir. Bir tarafta somut ve ağır seyreden varlıklar, diğer tarafta ses, ışık ve ışığı çok geride bırakan insan zihni, ontolojik farklılığın, kozmik sistemin oluşumundaki önemi ve gerekliliğini belirtmektedir.

Bir yerde sabahı müjdeleyen güneş, bir başka yerde akşamı getirmektedir. Kur'ân'da bahsedilen '*iki doğu ve iki batı*'³⁶, '*doğular ve batılar*'³⁷, kozmik sistemde rölativitenin faal olan delili sayılabilir. Demek ki kozmik sistemin kendi yapısı rölativiteyi yaşıyor. Güneşin doğup-batmasının farklı algılanışını kaçınılmaz kılan en önemli nedenlerden birisi de mekân farklılığıdır. Dünyanın kendi eksenî etrafında dönüşünden başka bir de güneş etrafında dönüşüne bağlı olarak güneş ışınları, farklı şekillerde ve ısılarda dünyaya gelir³⁸. Dünya ve güneşin hareketine bağlı olarak meydana gelen

³¹ Yasin, 38, 39; Rahman, 5.

³² Enbiyâ, 30.

³³ Gûrdilek, Raşit, s. 14.

³⁴ Akbaba, Gülgün, 'Nerede ne Var', 'Hubble' ın "Gözlerinden" Evren, *Bilim ve Teknik*, Sayı 401, Nisan, 2001, s. 23.

³⁵ Zâriyât, 47.

³⁶ Rahman, 17.

³⁷ A'râf, 137.

³⁸ İbn Manzûr, XII, 635-638.

mevsimlerin, rüzgârların, akıntıların, bitki topluluklarının, ölüm vb., hususlara doğrudan ya da dolaylı etkisi olduğu bilimin kabul ettiği bir husustur³⁹. Evrenin her tarafı, geceyi-gündüzü, yazı-kışı, soğuğu-sıcağı birlikte yaşayacak olsaydı, hayattan bile söz edilemezdi⁴⁰

Hareket ve değişimin, zaman ve mekânın oluşumunda, olmazsa olmaz kavramlar olması, bunların da rölatif olmasını gerektirir. Buradan hareketle evrendeki her hareketin bir diğerine göre, rölatif olmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır⁴¹. Göreli olan hareket ve değişim sebebiyle meydana gelen mekân ve zaman farklılığı da, doğada işleyen bütün yasalara etki eder ve onlara görelilik kazandırır ki, bu durum, kozmik sistemi oluşturan temel bir ilke; kozmik ya da evrensel görelilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, Zaman ve mekânları rölatif olarak meydana getiren şartlar, zahirde aynı imiş gibi görünse de, pratik sonuçları açısından rölatiftir. **Dünyanın güneş çevresinde ve kendi eksenini etrafında dönüşünün ortaya çıkardığı gece, gündüz ve mevsim şartlarının, insanın biyolojik, psikolojik, sosyolojik vb., yapısına olan etkisi, varlığı bir bakıma, göreli yapmaktadır.** Bu yolla da, rölativiteye etki eden biyolojik⁴², jeolojik⁴³ nedenler ortaya çıkmaktadır.

Doğada meydana gelen değişimden yola çıkarak da, bazı bitkilerin yetişme ve varlığını koruma sürelerinin mekâna göre rölatif olduğu rahatlıkla söylenebilir. **Hatta bir yerde bulunan aynı tür iki bitki, her hususta eşit şartlara sahip olsa dahi, kozmik şartların her birine aynı derece ve aynı keyfiyette yansımaması sebebi ile, değişim yönünden göreli oldukları; hareket, gelişme ve mekânlarının da buna paralel olarak rölatif olduğu, her insanın, ibretle fark edebileceği bir vakıdır.** Nitekim Kur'ân'ın işaret ettiği '*hasad zamanı*'⁴⁴, orfe yansıyan '*hurma zamanı*', '*harman zamanı*'⁴⁵

³⁹ *Meydan Larousse*, Meydan Yay., İstanbul, ts., VIII, 693.

⁴⁰ er- Râzî, XIX, 101.

⁴¹ el-Cürcânî, II, 54-57.

⁴² Bakara, 222, En'âm, 152, İsrâ, 34, Talâk, 4.

⁴³ Ketin, İhsan, *Genel Jeoloji*, İTÜ Vakfı Yay., İstanbul, 1994, s. 282.

⁴⁴ En'âm, 141.

⁴⁵ Ibn Manzûr, XIII, 199.

gibi ifadeler, kozmik sistemin görelî olarak icra ettiği süreçlerin bir sonucudur.

Zaman ve mekan, varlığın her haline etki eden ve onu anlaşılır kılan, sorunlarına çözüm sağlayan, hayatını tanzim eden, değişim ve gelişme sağlayan etkenlerin oluşum kaynağını teşkil eden, yaratılışı ortaya koyan kavramlardır. Varlığın tamamını, var oluşla birlikte aynı yapı ve aynı mekânda toplamak mümkün olmayacağı için, kozmik yapının işleyişinin olmazsa olmazı olan organizeenin statik bir yapı ile mümkün olmayacağını bilmek gerekir.

3. Bilimsel Faktör: Enerjinin maddeye, maddenin enerjiye dönüşümünün artık tartışılmaz olduğu günümüzde; enerjinin, keyfiyeti itibariyle, maddeye göre çok farklı olduğu, güç ve verimliliğinin daha yüksek olduğu, çok küçük enerjinin oldukça mücessem varlıkları yendiği, fiziki güçle binlerce yılda yapılabilecek işlerin enerji sayesinde çok kısa zamanda başarıldığı gözlenen bir husustur.

Kur'ân, kendisine kitaptan ilim verilmiş olan bir zatın⁴⁶, Belkis'in tahtını, ontolojik farklılığa sahip olan 'İfrit'⁴⁷ den daha önce getirdiğini haber vermektedir. Kur'ân'ın tahtın getirilmesi için verdiği 'göz açıp kapamadan daha az' süre, günümüzde saniyeyi biraz geçecek bir zaman dilimi olarak tefsir edilmektedir⁴⁸. **İlmin gelişmesi ile fizikçilerin, göklere yüklendiği kabul edilen birincil emri kullanarak cisimleri bir bölgeden diğere aktarabilme imkânına kavuşabilecekleri⁴⁹, hatta zamanımızda gündeme gelen ışınlama ile eşyaların bir yerden bir başka yere nakledilmesi, olayın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır⁵⁰.** Bu ise, ışık hızı demektir. Demek ki, evrende saklı olan sırlar keşfedilirse eşya bir yerden bir başka yere ışık hızı ile aktarılabilir. Bu da büyük ölçüde enerji ve zaman tasarrufu ile birlikte iktisadî güç oluşturacaktır.

Fakat evrenin yukarı bölgeleri için ışık hızını aşan hızlar ve

⁴⁶ Neml, 40.

⁴⁷ Neml, 39.

⁴⁸ Yazır, V, 3681.

⁴⁹ Kocabaş, Şakir, *İslâm'da Bilginin Temelleri*, İz Yay., İstanbul, 1997, s. 90.

⁵⁰ Çakmak, Osman, "Bilimde Yeni Ufuklar", *Zaman*, 18. 4. 2000, s.15; Ağaoğlu, Adalet, "İşinlanma", *Radikal İki*, 14.10.2001, s. 7.

evrenin tamamına yayılan hareketlerin devamlılığı düşünülduğünde rölativiteyi silip atmanın mümkün olamayacağı söylenebilecektir. Bu ise ilmin, herhangi bir olayı, öncelik ve sonralık keyfiyetini aşan ve hızların tamamını geride bırakan şuur an'ına⁵¹ yakın bir sürede gerçekleştirebileceğini göstermektedir⁵². **Bilim, kütle ve mesafenin rölatif olduğunu söylerken⁵³, bir bakıma kütle ve mesafenin değişebileceğini anlatmaktadır. Değişen kütleyle paralel olarak artan hız, mesafeyi ve zamanı da kısaltmaktadır.** Değişim, her kütlelenin kendine mahsus bir keyfiyet arz ettiği için, hızın artması, mesafe ve zamanın kısalması, rölatif olması demektir.

Günümüzde zamanın durması, yahut sonun başa dönüşü⁵⁴ şeklinde haber konusu yapılan bilimsel deneylerle varlığın gizemli sırlarını, kabiliyetlerini daha kolay ve daha çok anlama imkânı elde edilebilecektir. İlgili haberde rölativitenin geçerliliğini kaybedeceği Einstein'ın izafiyet teorisinin çökeceği iddia edilmektedir. Fakat bu tür olayları evrenin tamamına yaymak, rutin işlerin bu hızla yürümesi anlamını ifade eder ki, bunu beklemek oldukça zor görünmektedir. **Çünkü Kur'ân'ın, hayatın bir realitesi olarak ortaya koyduğu ontolojik, kozmolojik ve biyolojik faktörler, varlığın yapısından çıkarılıp atılamaz.** Bilim ne kadar ilerlerse ilerlesin, güneş, yine iki ayrı kürede farklı anlarda doğacak, mevsimlerin farklılığı, gündüz ve gecelerin farklılığı, biyolojik farklılıkları ve göreliliği beraberinde getirecektir. Hisler, duygular, algılamalar, evrende hep görelî ve kozmik yapının ayrılmaz bir parçası olmaya devam edecektir.

Bilimsel gelişmelerin teknolojiye, oradan da hayata yansımaları şimdiye kadar hayata rölatif bir seyir kazandırmıştır. Bazı anlayışlara göre, Kur'ân'ın işaret ettiği mucizeler ile bilimin bugün için deney aşamasında olan tespitlerinden yola çıkarak, **Kur'ân ve evrenin birliktelik arz ettiği rölativitenin sonunun geldiğini söylemek acelecilik olacaktır. Gerek bilimsel deneyler, gerekse Kur'ân'ın sunduğu mucizeler, evrenin tamamına yayılmış ve evrenin**

⁵¹ Yazır, VII, 4655:

⁵² er-Râzî, XX, 118; XXIV, 170.

⁵³ Aydın, Mehmet S., *Müsbet İlim ve Allah*, İstanbul, 1976, s. 154.

⁵⁴ "Haber: Fizik Altüst Oldu, Son Başa Alındı", *Yeni Şafak*, 5/6/200.

tamamına hükmeder mahiyette değildir. Mucizeler ve bilimsel gelişmeler, normal şartlarda olayların gerçekleşme süresinin değişmez bir kanun olmadığını, varlığın sırlarını keşfetmeye paralel olarak bunların aşılabilirliğini ve rölativiteyi gösteren delillerdir. Diğer bir ifade ile bilimsel gelişmeler, rölativiteyi teyit etmekte ve hayatı daha da görelî yapmaktadır.

Ulaşımından iletişime, tarımdan sanayi gelişmelerine varıncaya kadar bilim sayesinde elde edilen teknik gelişmeler, olayları görelî kılmaktadır. A noktasından aynı anda hareket eden bir araba ile, uçağın aynı sürede B noktasına varamayacakları artık günümüzde herkes tarafından kolayca anlaşılabilir bir gerçektir. Kur'ân'ın çok açık ifade ettiği, Hz. Süleyman'ın yolculuğunda bir vasıtanın kullanıldığı, insan yürüyüşü ile bir ayda katedilecek bir mesafenin bir sabah vakti kadar bir sürede katedildiği⁵⁵, bilimin ürünü olan teknoloji ile zaman ve mesafenin rölatif olabileceğini göstermektedir.

Teknoloji ile yiyeceklerin donmadan saklanabilirliği, Üzeyir (a.s.)'in yiyeceklerinin uzun süre bozulmamasını⁵⁶; bilimin, dokularda buz kristallerinin oluşumunu önleyecek gerekli önlemler alındığında, vücut sıcaklıkları donmayacak bir dereceye indirilebilir ve bu kimseler daha sonra ısıtıldıklarında yaşamaya devam edebilir şeklindeki yaklaşımı⁵⁷ ve kış uykusuna yatan hayvanların durumu, Ashab-ı Kehf'in asırlara varan kıssasını çok daha iyi anlatırken, şartların getirdiği değişime paralel olarak rölativitenin İlâhî bir yasa olduğuna ve bu yasanın şartların oluşturulması oranında işleyeceğine işaret etmektedir.

4. Biyolojik Faktör: Rölativiteye etki eden faktörlerden birisi de biyolojiktir. Kozmik, ekonomik ve psikolojik vb., şartlarla değişecek olan biyolojik gelişme, algılama, sorumluluk ibadet ve hukûkî alanlar gibi, daha birçok yönden göreliliği beraberinde

⁵⁵ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmâîl, *Tefsîru'l-Kur'âni'l- 'Âzîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1969, III, 528; el-Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed İbn Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l- Kur'ân*, Dâru'l- Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1988, XIV, 172-173.

⁵⁶ er-Râzî, VII, 28.

⁵⁷ Guyten, Arthur C., -Hall, John E., *Textbook of Medical Physiology*, Saundes Company, USA, 1996, S. 922; *Ganong*, s. 232.

getirecektir. Sözü edilen şartların farklılığına bağlı olarak, biyolojik farklılığın olabileceği zaten bilinen bir husustur. Rölativitedeki olay, şartlar eşit kılınsa da biyolojik farklılığın olabileceğidir. İnsan aklı, psikolojik ve fizyolojik farklılıklar ile beyin ve duyu organlarında kozmik tezahürü algılamakten rölativiteyi fark eder. Mikro düzeyde bir çözümleme ile yer yüzündeki insanların sayısı kadar farklı türden zaman olabileceği⁵⁸ şeklindeki değerlendirmeler dikkate alınır, insanı ilgilendiren her konunun bu bağlamda rölatif olacağı söylenebilir.

Nitekim Kur'ân, insanın anne rahmine düşüşünden başlayarak doğum ve sonrasında ömrünün aşamalarını biyolojik ölçeklerle ortaya koymakta ve bunlar için kozmik ölçek kullanmamaktadır. Kaynaklar, verilen bu biyolojik ölçekleri açıklarken kozmolojik olarak mutlak bir ölçek iddia etmemişlerdir. Nitekim kehl⁵⁹ kelimesinin delaleti hakkında kozmolojik yaş olarak 30'dan 51'e kadar verilen farklı rakamlar bunu göstermektedir⁶⁰. İnsan ömrünün aşamalarını belirleyen hangi kelime alınır, alınırsa durum aynıdır.

Bireysel farklılıklar, farklı zaman kategorilerini kullanırlar. Sabah saat beşte kahvaltı yapan bir organizmaya göre, saat dokuz veya on sularında karnının zil çalması ile öğle; geceyi uyanık olarak geçiren birisi için ise sabah uyuma vakti, yani gece olabilir. Bu insanı hangi iş beklerse beklesin, yatıp uyumak isteyecektir⁶¹. Diğer insanlar için söz konusu olan zaman, bu organizma için söz konusu değildir. Kur'ân çocuğun ergenlik yaşını, kadının hayız takvimini kozmik ve mutlak sürelerle bağlamamış, bunlar için beden yapısını ve gelişimini ilgilendiren kıstaslar belirlemiştir ki, bunlar da rölatiftir. Bu bağlamda hayızlı kadın ve ergenlik yaşı ile ilgili hükümlerin rölatif olacağı ise ayrı bir hakikattir. Nitekim bilim de ergenlik yaşını rölatif olarak tespit etmektedir⁶². Çünkü kemik yaşı ile kozmolojik yaş, her

⁵⁸ Hall, Edward T., "Kaç Çeşit Zaman Var", trc. Doğan Şahiner, *Cogito*, Sayı 11, s. 149.

⁵⁹ A'li İmran, 46, Mâide, 110; Kehl kelimesini anlamı için bkz., er- Râğıb el- İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Seyyid Gîlânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., s. 442.

⁶⁰ er-Râzî, VIII, 46; Ibn Manzûr, XI, 600.

⁶¹ Hall, a.g.m., s. 150-152.

⁶² Neyzi, Olcay-Ertuğrul, *Türkân, Pediatri*, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 1990, II, 1347-1352.

zaman birbirini tutmamaktadır.

Demek ki biyolojik faktör olarak zikredilen etkenler, değişim faktörüne sahiptir. Değişimi getiren sebepler, kozmik yada kozmik ötesi alana ait olabilir. Bu durumda zaten tabii olarak meydana gelen değişim, rölativiteyi varlığın yapısına sokmaktadır. Uzaya gönderildiği kabul edilen ikizler teorisine göre, böyle bir durumdan insan ömrü de kozmik ölçek itibari ile etkilenme durumuna girecektir. Çünkü uzaya gönderilen ikiz ile, yer yüzündeki ikizin zamandan etkilenişi görelidir. Uzaydakinin bir yılına karşılık yer yüzündekinin 14 yıl geçirmesi, on yıl sonra uzaydan dönen ikizi, torunları ile karşılaştıracaktır⁶³. Bundan yeryüzünde yaşayanın biyolojik etkilenimi ve geçirdiği değişimle, uzaya gidenin değişiminin aynı olmadığı anlaşılmaktadır.

5. Psikolojik Faktör: Ontolojik, kozmik, biyolojik ve bilimsel faktörler yanında insanın ruhsal yapısı ile ilgili olan bu etken, olayın keyfiyeti ve insanın psikolojik durumu ile ilgili olarak zaman ve mekânı görelî yapmaktadır. Dakikanın aydan farksızlığı⁶⁴ zindandan kaynaklanmaktadır. Zindan dışında veya mahkûm olmayan birisi için dakikayı ay olarak algılama söz konusu değildir. Gecelerin ne kadar uzun olduğunu, derdi ve sıkıntısı olan bilir⁶⁵. Bu nedenle rölativiteye etki eden diğer faktörlerin psikolojik faktöre kaynaklık edeceği söylenebilir. İnanmayan birisinin biriktirdiği mal sebebi ile, dünyada ebedi kalacağını düşünmesi⁶⁶, hakikati olmayan, vehimden ibaret bir durumdur.

Mitolojide insanları yaratılışın ilk mutlu gününe götürdüğüne inanılan ve bu amaçla düzenlenen mitlerle insanlar sanki ebediyete intikal eder⁶⁷. Burada çok uzun süre geçmesine rağmen, insanlar bunu fark edemez. Kur'ân, dünyada bayram, önemli gün, geceler ve savaş zamanları; ahirette ise Cennet ve Cehennem, ebediyet kavramları ile

⁶³ Zig-Zağ Group, *Zamanın Gezmenleri*, haz. Kerem Yücel, İstanbul, ts., s. 300-308.

⁶⁴ Kısakürek, N. Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 1976, s. 303.

⁶⁵ Sabit (Bosnalı Alâeddin), bkz., Soykut, Hilmi, *Unutulmaz Mısralar*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1968, s. 594.

⁶⁶ Hümeze, 3.

⁶⁷ Eliade, Mircea, *Kutsal ve Din dışı*, Gece Yay., Ankara 1991, 74-75.

psikolojik faktöre işaret etmektedir. Bu kavramların hiç birisinde insan psikolojisinin zamanı farklı algılamayacağı iddia edilemez. Fakat insanın zamanı uzun veya kısa olarak algılaması olayın gerçekliğini değiştirmez.

Kadir gecesinin bin aydan daha hayırlı oluşu⁶⁸, imana taalluk eden ve sevabı Allah'tan beklenerek ihya edilen bir durumdur. Kozmik olarak ise, insanların yaşadığı bir gecedir. Ahiret azabının zamanı uzattığı düşüncesi ile, insanın bir anlık yahut bir günlük süreyi bin yıl olarak algılamasının⁶⁹ psikolojik bir durum olarak açıklanması⁷⁰ bunu teyit etmektedir.

İnsanın hesabına yatırılan bir sermayeyi başka bir hesaba aktaramaması, heyecanı, tedirginliği, bazen sabırsızlığı birlikte getirmektedir. Haftanın değerini, haftalık dergi çıkaran bir çilekeşe, saatin değerini kavuşmayı bekleyen sevgililere, dakikanın değerini trenini kaçıran yolcuya, saniyenin değerini önlemek istediği bir kazayı önleyemeyen bir sürücüye sormak gerekir. Alınan veya alınması muhtemel olan cevaplarla ömrün değeri anlaşılabilirse, daha mutlu bir hayat yakalanabilir.

SONUÇ

Rölativiteye etki eden faktörlerin bunlarla sınırlı olmayacağından, varlığın türleri ve olayların kategorileri kadar etkenin varlığından söz edilebilir. Hangi faktör ele alınırsa alınsın, diğer faktörlerden soyutlanamayacağı görülecektir. Hatta şartlara bağlı olarak tezahür eden göreliliğin, şartlar değiştirildiğinde değişeceği, altı çizilmesi gereken ayrı bir hakikattir. Ama şuna da işaret etmek gerekir ki göreliliği, varlığın yapısından yok edecek bir gelişme, yine varlığın yapısı ile, hayat ile çelişecektir. Bu yüzden böyle bir olasılıktan bahsetmek mümkün değildir.

⁶⁸ Kadr, 3.

⁶⁹ Hac, 47.

⁷⁰ el- Kurtubî, XIII, 52-53; İbn Kesîr, III, 228; el-Âlûsî, Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhu'l- Me'âni fî Tefsîri'l- Kurâni'l- 'Azîm, ve's-Seb'i'l-Mesâni*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l- 'Arabî, Beyrut, 1985, XVII, 169-170.